

NA GORNJOJ TERASI TVRDJAVE „OŠTRO“

I pored svojih hvaljenih prednosti, reči ovde nisu ništa u stanju da učine. Zato ne vredi govoriti o ovoj pozornici. Ona se mora videti — pa napraviti. Da bi svačula učestvovala bujno u dofaravanju njene izrazitosti. — Umosto spoljnog bedema terase, u polukrug stojte kamenovi, kao nadgrobni spomenici. U sredini, jednu besmislenu sećicu markiraju tri zdepata dlinjaka koje je neće ludilo sasvim naknadno sazidalo. Od njih pa do prečnika terase koji pretstavlja njenu drugu medju, kameni ploče poda izorane su temeljito eksplozijom — i polako se smešale, sa izraslim travuljinama, gorkim, visokim i ukrenim od zloće, šipkama gadno zelenim, u odvratnu skulpturu. Na samom kraju, jedva su tri stepenika čitava; ostalo je — na njoj terasi, složena hladna kamara.

Pošto se našoj terasi ne može priti odozdo (sad se vidi lepo da je to bilo iluzorno i u vreme kad su stepenice bile nove), na nju se sleće. Ili tačnije: pada. Tako se spuštamo i u život, iz sfere eterične poput vazduha. Da ona nije nedređena, o nimalo, — dokazuju deca. U početku svesnog postojanja, deca ne pristaju na pravila igre odraslih, ponosažući se kao da već znaju da neka druga koja su ne samo različita, nego i bolje podešena prema našoj prirodi.

To ne znači da bi trebalo misliti kako su ljudi rastom ispod travu na terasi koje uistinu ne prelaze pola metra. Sa fizičkog stanovišta, mi smo dvaput viši od onih ivičnih kamenova i barem isti kao dimnjaci. I veoma se lako krećemo među njima. I — naposletku — mi smo to sve izmisili, napravili i srušili vlastitom voljom. Bilo bi nategnuti toliko potkrepljati najsupriornije božje stvoreno.

Ovo merenje i sledеće radnje odigravaju se posle ogromne društvene katastrofe koju svoju radikalnost duguje tome što je opet zaboravljeno da su naši međusobni odnosi teži jedan vid čovekovog položaja u prirodi i čak, u izvesnom smislu, samo sredstvo za sticanje mesta u prirodi. Skupile su se izbeglice, možda i poslednji preživeli iz jednog sveta koji i nije zasludio bolju sudbinu.

Dodjavola! Mnogo ozbiljnije od krova nad glavom, ovom prilikom srušena su imatice koncepcije, kulture i civilizacije. Pre svega, klasika.

Na terasi ispod nas — bunar, renesansni bunar sa izazivačkom kamenom praznimom

okolo, specijalno napravljenom za razmehane gestove heroja, od kojih je svaki bio olijenje jedne jedine (doduše značajne) strasti. Židovi trvdjave spolja lažno su klasici, do neuskusti: površine bez reljefa, sa ucrtanom mrežom pravih linija koje treba da označavaju granice kamenova. Manje verodostojne i od pozorišnog dekoracionika je neće ludilo sasvim naknadno sazidalo. Od njih pa do prečnika terase koji pretstavlja njenu drugu medju, kameni ploče poda izorane su temeljito eksplozijom — i polako se smešale, sa izraslim travuljinama, gorkim, visokim i ukrenim od zloće, šipkama gadno zelenim, u odvratnu skulpturu. Na samom kraju, jedva su tri stepenika čitava; ostalo je — na njoj terasi, složena hladna kamara.

Izmedju ostalog, ovakovo brzo razotkrivanje omogućeno je blizinom mora — a more ne trpi podvale.

I mi, ako i nismo zato došli, na jednom ubedljivom zgarištu poimamo da je dobro što su nam se otvorile oči. Zdrave ideje! Pa pogledajte naličje, u najsrcećnijem slučaju bedne krpe otesanog stenja — umesto proklamovanih nadzemaljskih monumentalnosti, nabijenih moćnim naponom bogova. Neka slika i nije dove mere drastična, uopšte (preuranjeno zaključujemo, ali teško je obudzati se) — život nije muzej da za njega klešemo figure od nerava stavnih ljudi, kao da je to jednostavno materijal. Nedozvoljeno je sa tom bezobzirnošću, ravnom neshvatljaju, sastavljati osnovnu jednačinu čovekovog smisla.

Talasi oglašavaju jedan hor:

Hoćemo da se izbavimo iz začaranog kruga istorije. Istorija, istorija zatajila je od nas stvari koje se ne smiju prenemegnuti.

Da, uvučeni smo do gušu u igru — ne daje nam se vremena da se zapitamo čemu ona stvari.

Ovo je danas prilika: sedamdeset metara otsekom ispod nas, ljuska ribarskog brodića u teškom ultramarinu; na dve strane vidika pučina, odvajajući se od svakog konkretnog oblika, u ravnini svojih odbijajući i oštro razgranijavanje sa atmosferom, najzad maglom izbriše svu pretjeranu jarkost boja i tonova da bi, na poslednjoj ivici čuvaog, služila za majrasko-niji popularni prikaz beskonačnosti; na suprotnoj strani, tri planinski lanca, jedan nabrekliji materijom od drugog. I tako dalje. Same prave raznere, korektivi, objektivne perspektive. Blagodareći stihije, ma — nije još pusta reč, stihije, koje je izmislio strah.

Jedan posmatrač počinje da tumači svoju zaljubljenost u Skandinaviju. Koju on niove, o kojoj nije skoro ništa čitao. To je bilo obožavanje imaginarnog kraja, kao principa čiste prirode. Sve došlo se nije

pojavila jedna žena da mu pričama, donečim odande, posvedoči kako na svetu uvek dodje do otežavajuća mudrili, isanjanih snova. Pre svega, bele moći pod kojima je oru polja. Sedobradi starac što je celog veka slobodno lovio kitove — a čudi se otkud to da nas, na Jugu, ne hvata panika od potpunog mraka. Desetina kilometara brezi u bledu jezera — ne bijaju monotonijom, naprotiv, stalnošću osobljaju duh. U pozadinu (kakve kulise!) lednici, izvori energije ovog kosmosa, otkriveni. Plivajuća stada rogovica i bokova, — invazi kretu na pašu. Čista suza je Laponija. Njeni stanovnici postoje za opomenu da je čovek prirodno biće. Čamci i pseće saonice. Jednom godišnje, sastaje se čitava pokrajina na ostrvetscu gde je zajedničko groblje, — ne sećam se da li mrtve bacaju u vodu ili sahranjuju u zemlju. Tek, sveštnik u taj jedan put opozove sve umrle da je obudzati se — život nije muzej da dovezene tamo tokom godine. Sto je najvažnije, ljudi razmene na groblju osmeši i druge bliskosti pre nego što se vrste u svoje uske porodične sameće. Dalje na sever. Još. Još veće apstrakcije: kao majmanje lažna zemljina kora, gola tundra, i galebovi. Dugo tako.

— Već tu je probijen otvor za sagledavne osnove.

— Šta nas se ona tiče — kad smo se toliko izrodiči tokom istorije da smo stekli drukčije, sopstvene temelje na kojima sada stojimo.

— Ali razumske egzibicije odvukle su nas od glavnih pitanja.

— To nas umor samo za momenat okreće prirodi. Lepo je osveziti se.

— Ne, ne, zavsgavda je dosta kačperstva: redjanja vrednosti, slika, mašina. Ta ne-promišljena racionalnost!

— Beskrajian lanac proizvedenih predmeta — posrednici koji nas udaljavaju od suštine, jer imaju samostalne zalkone po kojima se vladaju.

— Kako bi drukčijeli?

— Ali mi ne moramo do budemo srećni zbog toga.

— Naučena lekcija — protesta.

— U severnoj tišini je ključ.

— Nad celim svetom caruje veća tišina. Kao i ovde na moru.

— Zašto pokret talasa nikuda ne vodi? More se samo u sebi prevrće.

— Stoji! Tu smo.

— Nažlost, opet literatura.

— Nikako. To je vrhovna istina. Samo se ja bojam njene surove tvrdote. Osečam je i najradije bih pevao o njoj.

— Time bi tež zaobišao.

— Ipk, ukupnost njena, makar topota jedino njoj svojstvena — ispoljila bi se...

— Jezik kao da nije pogodno sredstvo.

— Znamo reći: nesvest i besmisao. I dove suprotne, u vidu polova, koje čak i previše sugeriraju mesto što stoji izvan mora. I severa. Da li stoji Unutra, u njihovom međudejstvu je klica razloga, ukoliko je čovek biće koje traži razlog. Specijalna vrsta previranja i radjanja. Jedna svetla čestica u vodi čiste egzistencije bez svrhe. Ne odustanimo od prepoznavanja plodnog naprečka svuda ukrug. Ali se umerimo. Tišina, stajanje, sferičnost gospodare nama na ravnoj nozi sa idejom nemira i letenja i stvaranja.

— Cveće na Severu isto je kao naše, jedino punih boja — i nema mirisa.

— Zar i ljudi?

— A šta svi mi u biti drugo radimo nego vegetiramo po inerciji početne brzine dobijene prilikom rođenja. Micasi se radi heljama i spavanju, pomalo se razmnožavati. Naravno, sa ljudskim čipkicama: uživanje, ljubav, tobož... I tek na dan, ili u svakom slučaju absolutno postrani od glavnog toka života, neka duhovna plodjenja, pokoje otvoreno pitanje. Koliko vremena im potrebuju — ostavimo sad njihov sadržaj!

— Sasvim se drukčije i, pošteno rečeno, sasvim neznačno se mi sekiramo zbog ishoda nekog poduhvata apstrakcije. Jedino realno boli nas — brig za fizički opstanak.

— Sta dokazuješ tom neočekivanom mudrošću?

— Svidja mi se podatak o sterilnosti, sraznernoj intenzitetu, rastinju i organizmama uopšte.

— Sumnjivo uopšteni odgovori.

— Konačno, ko ovo pišta?

— Čekaj, ne žuri!

— Zbilja, koliko nas ima na okupu?

— Koliko?

— To jeće stene.

— Nesumnjivo, čuju se različiti glasovi.

— Na koji način dokazati? Jesam li u stanju da drugog čoveka doživim kao jedno kompletno bivstvovanje izvan mene.

— Možemo to i da zamaskiramo, kao što su klasičari pravili junake i njihova sukobljavanja jezikom i mačem, pozivajući se — a da često nisu ni bili svesni — prvenstveno na izuzetne trenutke iluminacije kad pred nama uskršne odjednom taj drugi čovek, živ, svoj. U našoj današnjoj koži ipak nema smisla na tome zidati čitavu zgradu.

— Prema tome, da se prebrojimo.

— Ništa nema. Osečam neko blisko prisustvo, nije kao kad se okrenem očima upole ili kad pipam predmete. Nešto sklopjeno, ogradjeno, i u tim ramovima vrle talasanje. To sam, izgleda, ja. Na mestu onog što je klasika davalala kao kontinuitet, živog drugog čoveka, danas vidišmo senke i lutke.

— Zar mi ne živimo estetički, igrajući se? Dobro, postojanje drugih ljudi izvan mene da se lako dokazati mišlju. Ali mi se sveukupno ponašamo kao da su oni naše izmišljotine, podvrnute našim potrebama i kapricima. Igračke na koncima, tak končima koji mi držimo u rukama.

— Smatram li da sam monada zatvorena u sebi i ceo svet da je projekcija mog ja — jedinog centra za koji znam???

— Lutarsko pozorište mnogo tumači. Kad shvatimo njegov pravac, automatski nam postaje jasno da u svom delu klasičar umnogosuočava jednu ljestvost, samo, pretvarači njene strasti u tobobž žive ljudje; njihovi pokreti i nesporazumi ustvari su unutrašnji pokreti i nesporazumi tog jednog čoveka. Ova istina pokrivena je klasičnom objektivnošću, ponašanjem stvaralača kao da zaista bogovski gledaju odzgoju na trošne zemaljske stvari, izvan našeg horizonta, sposobni da proniknu u svaku ljudsku jedinu u svakom momentu — jer, najzad, oni su i demijurzici kosmosa.

— Dakle, junaci — lutke koje su po zajmaju naše oblike! Razumeo sam: jednom starom fantastičnom filmu smejemo se obavezno tamo gde hoće da nisu uplašeni, dok nas istinski ježi lutka-film sličnog sadržaja. Znači da on bolje odgovara našem autentičnom doživljavanju.

— Klasična ljestvost je golema apstrakcija, slameni se. No, i pored pogrešnih pretpostavki, klasika daje veliku konkretnost, možda i maksimalnu blizinu biće, spontanost života. Drugo, što je i najprezudnije, ja ne verujem da postojim samo ja. Uime poslednje istine svog doživljaja, moram da dopusim ljudske svetove srednje meni, makar i ne mogao da ih određenje obuhvatim ni svojim prijencnicima ni izazivajim sposobnostima. Ako nista više, to mi dokazuje barem njihov međusobni sudar koji sam donekle kada da pratim u svojoj posmatraču.

— Apsurdno je što nisam ni u sebi jedinstven. Otkrivam unutra nekoliko smezova, kao da sadržim nekoliko klasičnih ljudi. Granice opštosti nisu neprelazne. Meni i nema u smislu homogene stamene ljestvosti. Postoje izvesne veze, i zavisno od toga koja se ističe napred u kom momentu, ja ulazim u odgovarajuću ulogu koja je određena tim svojim kontekstom. One su samo naizgled međusobno suprotne — i kompenzacije kao princip tumačenja (da se ponašam drsko zato što sam stidljiv) povlači se pred činjenicom njenih različitosti i disparitnosti. I, paralelno, još jedna činjenica: stalna gorčina zbog toga što se hipotetična celina mog iškustva tako šematično, tako parcialno obelodanjuje — ulogama.

— Kako to da čovek ne pretstavlja do-sledno jedinstvo ideje, stava?

— Da, nagriza nas ta naša detinjasta obmana, razgoljena.

— A eventualno se drži kao konstanta izvesna unutrašnja temperatura ili napon, koji nažlost nisu ni čisto nagonski, a kamo srće da su bar to kad nisu racionalni, nego neka smesa...

— Ne izbegavajte da se zadržite na determinisanosti čovekovoj. Između svakog mog postupka i njegovih uslova nalazi se rupa (konstatovana i u matematici, kao granitični prelaz koji čini da količnik diferencije postane diferencialni količnik), razmak dovoljan da ne budemo fatalno određeni... Tu je objašnjenje, u pauzi između primarne i sekundarne sfere. Kida se mozak od tih misli.

— Čuvati ga za praktičnije poslove.

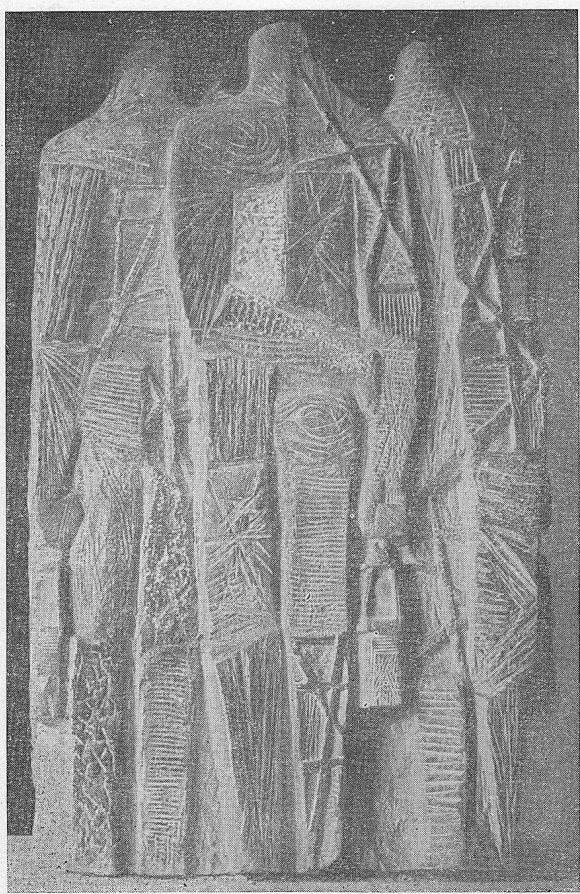
— Ne, za ukras.

— Nežna biljčica iz zimske baštice.

— Hajde da nastavimo o Severu.

— Zato bismo putovali tamo kad oko sebe imamo čistu prirodu. Pred nosom, Ni je potrebitno da se uzalud dekomodiramo.

— Razgovarajmo makar i o toj kojeg stariji, o moraju kao konforu.

u lutru, 1959

stojan batić

stojan batić

u oknu, 1959

— Koju najveći deo ljudskog roda ipak rado koristi.

— Ko govori?

— Stara sumnjalice, izlaze iz mene različiti glasovi; ili jedan snop medjuljudskih zračenja, koji sačinjava mene (ovo drugo nam se više dopada kao izraz). U biti je isto. Dakle, žena, ona žena sigurno je dve decenije čeznula da vidi Severni rt, kao što se samo može željeti da upozna jedan, recimo gornji, kraj našeg sveta. Tu bi se valjalo zamisliti. Izgleda da bi to bilo sugestivnije nego ovde, mada i ovde možemo sebi da dočaramo taj završetak, uprkos nacionalističkim i srodnim iluzijama. Ali stena od trista metara visine negde na sedamdesetprvom uporedniku, znak da ozbiljno prestaje zemlja i teki počinje prava igra vodenog elementa. Sunce u ponoć — za dokaz da su sve stare verničke zanesenosti ispreturnane. Brodić — putovanjem maločas ispod nas. Na vidiku bljesak pre konatačnog zavladavanja agresivne magle.

— Sta mislimo dok ovo mislimo?

— Evo: problem je šta smo mi u sadarsnjem trenutku — i čime možemo da to verno posvedočimo? Koliko se čovek iscrpljuje končastim rečima? Zar su one u principu na ispravnom putu da aktuelno manifestuju nečiju egzistenciju. — Ovoga časa je li za našu bice najrelevantnija reč?

— Ne pretvara li se ona u realnost za sebe?

Zavisi od aspekta. Medju tim vodovima i slojevinama mora da vlada hijerarhija. — Ne-kliko kalemove odmatova se istovremeno.

Koji je glavni? — Relativiteti zburujuju.

— To je od praktične važnosti: videti šta ljudi određuje u jednoj situaciji. — Govorimo, a nismo u rečima — uzmimo samo taj otsek za primer.

— Odavno smo ostavili pozorište, sa njegovim naivnim stavovima o životu čovjeku, — održavši mu povoljno nadgrobovno slovo: da je uza svu iskonstruisanost ipak pružalo krv i meso, srce bica. Red je sad da se rastanemo i od drveta i krpila lutkarskih igračica koje su pokazale preterano pedagoške i prosto grubeske. Nabasali smo, ustamovili smo razliku između reči i istovremenog dešavanja u čovjeku. Tu se mora ponovo, još jednom preći na stranu literature. Jedino je ona kadra, kolikotoliko, da dočara to fino talasanje i te nesaglosti u unutrašnjem gradu čovjekovom — između doživljaja i iskaza, i još dublje pokrete.

Ova akademска rasprava mogla bi da traje do u beskraj, ovako pored mora, na samom pragu Bokokotorskog zaliva, dok u pozadini kroz planine čuti Crna Gora. Ne spominjemo klasične heroje, nemaju zapleta u sukobu, jer nema nikakvih zbijanja. Uopće su izostali špicve, sečiva, fiksirane medje, kojima ostaje da još važe u sektoru borbe za opstanak. Nekoliko skromnih idejnih pramenova samo, kako i dolici apstrakcijama. Svejedno, mi smo ubedjeni da su i ovakve stvari od izvesnog uticaja na život, uticaja vrlo unerenerog u pretenzijama.

Ali... ali treba voditi računa o tome da postoji radno vreme, rano ustajanje, poslovni, spavanje, razmnožavanje i pokusaji ljubavi. Na kraju krajeva, nikome nije dato pravo da smeta putu svojih sapatnika iz ljudskog roda. Tolikoj jedni drugima možemo da učinimo. Ipak, ipak.

Zar ne?

Svetka LUKIĆ

RASPORED ČASOVA

matematika

zagrljaj matematike zagrljaj zvijezda
dobardan matematiku
zbogom velika tajno beekrajnjog bijelog svijeta
treba li ti još nešto
bez kruha gladan
bez vode žedan
bez matematike ni jedno ni drugo
ne znaš ni šta si
bez tijela bez duće
nešto KO ZNA STA
i je li ti dosta
o već davno davno
još od početka ovog grozognog svijeta
i znam sve kao svoj crni petak
čak i godine sunca i drhtaje zvijezda
i broj kapi u moru i lišće u gori
i ne znam STA JOS NE ZNAM
i šta mi još nisi šapnula
moja blistava moja svemoguća
i naušna i sunčana
o matematiku MOJ BOŽE SILNI MOJ BOŽE STRAŠNI
matematika što rušiš čuda
i dižeš druga
matematiko što pališ tajne kao drvca
i haraš svijetom kao požari
koliko je to JA I MOJ BRAT
ili ja i moja majka
ili ja i moja draga ili drvo
ili svrni mi na jednoj gomili
je li to mnogo
JE LI TO TAJ GROZNI BIJELI SVIJET
je li to baš ništa
zašto šutis o svemoguću
zašto se crveniš MOJA ŠASAVA BABO
ti ništa ne kažeš ti pojma nemaš
o matematiku matematiku
padaš iz OBICNE MATEMATIKE

geometrija

nemam ja plodne zemlje
nisam s nila došao
Šta će mi twoje šare
IMAS LI NEŠTO DRUGO
nije se meni kuća srušila
za to čudo i ne znam
nisu mi ni ladje potonule
kome to pada na pamet
od drugog se nekog jada živi
luda mi mora dušu zaplijuskuju
IMA LI IKAKVA SPASA
kako se ono kopno brani
skrištenih ruku ili visokim zidom
a nitki krov svoju ljubim
nitki me ona grje
a stalno nekud otče
HOCU LI DIZATI BRANE
neko mi pruža ruke
neko mi pruža usne
JE LI TO MAGLA
ima li tu išta
Jedan mi baca hleb
drugi kamen
a treći da ti ne pričem
STA CU ONDA GEOMETRIJO MILA
i luckasta i slatka
ali sve to skoro zaboraviš
kad te druge muke
kao krugovi kao ploče pritisnu
I KAD PO CRNUM BIJELOM SVIJETU KRENES
oslonio bi se na kakav zid ili panj
ili bilo čije rame
da se bar ista u uglove razumiješ
da ima ko da ti kaže

JESU LI TO PARALELE
sijeku li se u srcu sunca
ili odmah nad twojom glavom
upro bi nekad oči u oblike
ili u zvijezde
da znaš da su ti pogledi prave
da idu dokle hoće
i da će zaušta pasti na zvijezde
a ne možda na neke čadjave svijeće
u kulama ni na nebu ni na zemlji
grlio bi SVEJEDNO STA BI GRILIO
bilo kamen bilo drvo
ili zmije ili djevojke
da ti neko može reći
ili da sam može pomisliti
da će ti zagrijati bar nekad krug zatvoriti
eto ti geometrijo
PA ŽIVI AKO TI SE ŽIVI

Andjelko VULETIĆ